

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Lapelis

rudenio vėjyje

Negalėčiau teigti, kad *seniau* (prieš dešimt, dvidešimt, penkiasdešimt metų, o gal prieš kelis amžius) vienatvė ir vienišybė žmonėms keldavo liūdesį, melancholiją, gyvenimo beprasmybės jausmą ir panašiai. Būdavo (ir tebėra) visai: vieniems vienatvė – kančia, kitiems – išsigelbėjimas. Pagaliau šios sąvokos (*vienatvė* ir *vienišybė*) skiriasi, ir gana smarkiai. Galima sutikti tik dėl vieno – mes jų niekaip neišvengsime. Ir nepasirinksime – jos mus pasirinks.

Netgi tada, jeigu būsim įgriuvę į visokias veiklas – naudingas visuomenei, malonias sau, padedančias sutrumpinti laiką ar jį išilginti, įprasminti. Ims ir aplankys kada nors nuodėminga mintis: o kam man visa tai? Ar tai padeda man tapti tobulesniu žmogumi ir priartėti prie būties slėpinių? Ar tiesiog padeda užmiršti tuos slėpinius ir į juos nesigilinti? Ar iš tiesų itin aktyvus gyvenimo būdas yra dovana? O jei dovana, tai ar ji prasminga?

Pastaruoju metu nesyk aiškiai pajutau, kad gyvenimo veiklų man per daug. Jos tarsi ištrina didžiausią būties mįslę – suvokti, kas tu esi. Koks žmogus esi. Nuo ko reikėtų išsilaisvinti, kokių prisirišimų atsisakyti. O labiausiai norisi išsilaisvinti – ištuštėti – nuo bereikalingų žodžių, daiktų ir asmenų. Likti, kaip rašo krikščionybės mistikai, tuščiomis rankomis, kad galėtumei priimti pačią didžiausią tavęs laukiančią dovana. Nes jeigu su savim tempsiesi daiktus, tavo rankos bus užimtos, ir dovana į jas nebus įdėta.

Argi ne paradoksas, kai noras ištuštėti ir išsilaisvinti grumiasi su noru būti pastebėtam, įvertintam, atskleisti savo gebėjimus!.. Tos grumtynės būna tokios smarkios, kad neretai nelieta nieko kito, tik pasiduoti. Likti nugulėtam, sutriuškintam, pažemintam. Ir laukti Malonės. Nes tik ji viena gali pakelti ir pasakyti – eik šituo keliu.

Esi tik rudens lapelis, blaškomas vėjo, merkiamas liūtis ir mindomas praeivių kojų. Gležnas, trapus, niekad nebegrįšiantis į pradžią – nebeišsiskleisiantis nauju pumpuru ant medžio šakos. Esi tik rudens lapelis – ryškus, geltonas nerimo ženklas, degantis ir virpantis kaip širdis. Lapelis, sukuriuojantis į amžinybę.

Į šiltą šviesą – kaip angelo šuoras. Kaip sparnuota smiltelė. Kaip kristalu pavirtusi ašara.

Štai todėl Malonė ir dovanoja mums vienatvę – kad tai suprastume.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

RUDENS RONDELIAI

VI

*kažkas dar tebėra toj naktyje
kažkas po ją lig šiolei tebevaikšto
kamienai čeža nuslenka laja
ir baimė susiranda savo baikštų*

*kryptis be kelio ką keleiviui reikštų
kiekvienas rytas praviras į ją
kažkas dar tebėra toj naktyje
kažkas po ją lig šiolei tebevaikšto*

*rudens kliudyta siela trokštų maišto
bet net savęs neapima – deja –
daugiau vis liepto vis mažiau apreikšto
ir apavas susvylla kelyje –
kažkas dar tebėra toj naktyje*

Kęstutis Navakas

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2025 m. suteikė 18 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Lapelis rudenio vėjyje • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. „Pagarbą lietuviškam žodžiui išugdė mokytojai“ (Perlis Vaisieta, 2) • 3-as psl. Kęstutis Navakas. Eilėraščiai • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Romantizmas kaip pilietinė/politinė pozicija • 5-as psl. Algis Vaškevičius. „Pamėklių giesmės“ sujungė M. K. Čiurlionį ir šiuolaikinį meną • 6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Miko Suraučiaus legenda/ Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Dokumentinio filmo „Galva“ premjera • 7-as psl. Astrida Petraitytė. Povilo Višinskio gijos Martos Zau-niūtės veikime (3) • 8-as psl. Romantizmas kaip pilietinė/politinė pozicija(tęsinys)

Kitame numeryje:

Rudeninė „Knygų sriuba“: naujos ir senos knygos* Paliesiaus dvaras: koncertai, parodos, ekskursijos

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

„Pagarbą lietuviškam žodžiui išugdė mokytojai“, –
sako aktorius, Vilniaus rotušės valdytojas, Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos (LBKS) vadas **Perlis Vaisieta**

Pabaiga. Pradžia 2025 m. spalio 11 d. „Kultūroje“

Be abejo, išskirtinė patirtis, įgyta vadovaujant sostinės savivaldybės kultūros ir meno skyriui. Kuo ypač?

Išties taip – darbas Vilniaus miesto savivaldybėje, vadybinio darbo patirtis tam tikra prasme buvo naujo mano gyvenimo etapo pradžia. Tuo metu, 1995–1998 m., savivaldybėje buvau bene jauniausias skyriaus vedėjas ir apskritai Lietuvoje jauniausias Kultūros ir meno skyriaus vedėjas. Iššūkiai, su kuriais susidūriau, buvo pakankamai stiprus ir principinis išbandymas. Ką nuveiksiu miesto labui? Ar sugebėsiu? Ar pavyks įtikinti vyresnius autoritetingus kolegas dėl siūlomų idėjų prasmingumo? Ar pavyks sukurti kažką, kas išliktų ateities miestui?

Iki šiol prisimenu, kai Vilniaus savivaldybės Valdybos posėdyje iškėliau pirmąją idėją dėl „Sostinės dienų“ surengimo. Buvęs ilgametis šviesios atminties LR finansų ministras, o tuo metu vicemeras Romualdas Sikorskis šūktelėjo: „Nuostabu, ponas Vaisieta, kaip jūs greitai norite viską prastumti!..“ Tuo metu man beliko šypstelėti ir retoriškai atsakyti: „Gerbiamas vicemere, o kas pasikeis, jeigu delsime?..“ Teigiamas sprendimas buvo priimtas.

Tokia buvo pradžia. Bene didžiausia man tekusi garbė ir atsakomybė – galimybė prisiliesti prie sostinės veido kūrimo. Vilnius tuo metu neturėjo nei savo reprezentacinio pastato (dabartinė Rotušė priklausė Lietuvos menininkų rūmams), nei vėliavos, nei mero insignijų, visas reprezentacinis veidas tik formavosi. Kilo mintis – o gal Lietuvos sostinė vis tik yra verta, kad atsisuktų veidu į Europą? Džiaugiuosi, kad likimas lėmė susipažinti ir rasti bendrą kalbą ne tik su politikais (šviesios atminties meru Aliu Vydūnu), bet ir su heraldikos specialistais – dailininku Arvydu Každailiu, istoriku dr. Edmundu Rimša, galų gale – su savo darbo tikrais profesionalais ir entuziastais pačiame kultūros „skyrelyje“. Po didelių paruošiamųjų darbų ir dar didesnių visuomeninių bei politinių batalijų duris pagaliau atvėrė Vilniaus miesto Rotušė, ant flagštokų išdidžiai pirmąkart suplevėsavo trikampės naujosios Vilniaus miesto vėliavos, iškilmingai Vilniaus merui buvo įteiktos atkurtos pirmosios insignijos.

Čia ir matau prasmę, kai esi į bendrą idėjų kalną idėjęs ir savąjį, bent mažą grumstelį.

Jūsų kasdienybė susijusi ne tik su menu...

Kaip minėjau, likimas mane jau senokai nunešė nuo meno pasaulio į vadybos ir verslo pusę. Dabar aktorius meninė karjera daugiau hobis ir atgaiva „dūšiai“ nei kasdienybė.

Kol tapote LBKS vadu, buvote Vado pavaduotoju kultūrai. Ir vienoje, ir kitose pareigose nuveikėte nemažai ir

įsimintino. Ką išskirtumėte? Kaip įvertintumėte tai, kas jau įvyko? Koks ryškiausias su bajoriška veikla susijęs prisiminimas?

Neseniai paminėjote Sąjungos 30-tį. Į ką atkreiptumėte dėmesį – ką būtinai reikėtų padaryti artimiausioje ateityje, kad LBKS taptų dar labiau matoma, vertinama, pripažįstama?

Manyčiau, didžiausią pridėtinę vertę Lietuvos bajorų karališkajai sąjungai turi tai, kad ji tapo pilnaverte visuomenine organizacija, kurios veikla šandien pripažįstama ir vertinama ne tik sąlyginai siaurame žmonių rate, besidominčiame savo genealogija, istoriniu-kultūriniu paveldu. Sąjunga jau gavusi pripažinimą ir tarp svarbiausių oficialių institucijų – Prezidentūros, Krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos kariuomenės, Lietuvos nacionalinio muziejaus, mūsų šalies ambasados Lenkijos Respublikoje. 2024 metais LDK heraldika, tuo pačiu ir LBKS narių turimi herbai įtraukta į Lietuvos nematerialaus paveldo vertybių sąrašą. Tai – Sąjungos nuoseklios veiklos rezultatas, susidedantis iš didesnių ir mažesnių darbų, kuriuos esame nuveikę ir kurie, tikim, išliks ateities kartų atmintyje. Čia galėčiau išskirti jungtinį kelių metų projektą – paminklinio akmens su lietuvišku Vyčiu sukūrimą ir pastatymą Žalgirio mūšio lauke Griunvalde. Tai mūsų visų vienybės simbolis! Niekada nepamiršiu, kaip saulėtą rytą Kupiškio rajone esančiame Adomynės kaime ant Lietuvos kariuomenės karinio vilkiko galingu kranu buvo keliamas šis išpūdingas akmuo su iškaltu mūsų valstybės simboliu, kaip per visą Lietuvą, lydimi Utenos baikerių, o vėliau ir Lietuvos kariuomenės „Perkūno“ baikerių klubo palydos vežime jį link Griunvaldo žemės ir Lietuvos-Lenkijos pasienyje vieninga krūtinė vyrai traukė dainą „Balnokim, broliai, žirgus, reiks priešą kirsti...“, kai, pro Suvalkus važiuojant, teko pastebėti susigraudinusias moterų akis ir jų žęnonę, matant pravažiuojantį didžiulį lietuvišką Vytį su iškaltu užrašu lietuvių-lenkų kalbomis „Nuo lietuvių tautos – už bendrą pergalę“. Minint 610-ąsias Žalgirio mūšio metines šį paminklą, pastatytą LBKS, Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės ir Lietuvos Rezervo karių asociacijos pastangomis bei visos mūsų šalies žmonių suaukotomis lėšomis atidengė Lietuvos ir Lenkijos Respublikų prezidentai.

LBKS vadovas Perlis Vaisieta sveikina naujus Šv. Kazimiero ordino narius

ševskio „Lietuva: istorija, padavimai ir t. t.“. Svarbus ir iš bronzos išlietos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino skulptūros bei bronzinio Vytauto Didžiojo biusto dovanojimas Lietuvos valdovų rūmų muziejui. Prasmingi ir apjungiantys ne tik bajorų organizaciją, bet ir pilietinę visuomenę LBKS organizuoti kultūriniai projektai, minint generolo Tado Kosciuškos 200-ąsias mirties metines, Vilniaus 700 metų artėjančiam jubiliejui skirtas kelių metų renginių ciklas „Visi keliai veda į Vilnių“.

Pernai paminėjome LBKS veiklos 30-tį. Galėčiau pajuokauti, kad visus – didesnius ir mažesnius nuveiktus darbus kažin ar į jaučio odą sutalpintume, tačiau manau, kad ne tos odos dydis turi didžiausią prasmę, bet mūsų organizacijos pamatiniai dalykai – kas esame, kur einame, kas po mūsų. Mano pagrindinis lūkestis, palinkėjimas ateities bajorijai būtų šios pagrindinės kryptys: vienybė, nesidairant į smulkius, neesminius dalykus; tautinės kultūrinės-istorinės pamatinės vertybės; jaunosios kartos – ateities Lietuvos kūrimas ir ugdymas; lyderystė ir sienergija.

Šiuo metu išgyvename ypatingą laikotarpį, kai visai šalia žvanga ginklai. Kviečiu – kas galite, junkitės prie Lietuvos Šaulių sąjungos ar Karo komendantūrų, mobilizuokimės. Savo pilietiniu sąmoningumu turime išlikti pavyzdžiu. Bene prieš 10 metų, duodamas interviu žurnalui „Pasaulio lietuvis“, sakiau: „visų mūsų kraujas raudonas, visų mūsų kraujas – Lietuva.“ Viliuosi, kad jaunatviška dvasia visada bus papildoma brandžia išmintimi, o bajoriško šūkio TIESA-GARBĖ-ORUMAS prasmė – tai mūsų kiekvieno atsakomybė.

Dabartinės Jūsų tiesioginės – Vilniaus rotušės valdytojo – pareigos ir labai garbingos, ir atsakingos. Iš ko mokėtės, paskyrus į jas? Turbūt domėjotės ir tuo, ką šiose pareigose yra nuveikę Rotušės valdytojai ankstesniuose amžiuose? Kokia Jūsų darbo dienos kasdienybė? Kas ją piktuoja? Ką jau pavyko sukurti? Ką dar tik planuojate?

Vilniaus rotušėje nuo XV amžiaus jau virė miesto gyvenimas: čia posėdžiavo teismas, buvo saugomas miesto iždas, ginklų ir amunicijos sandėliai, Rotušės aikštėje veikė turgus, dirbo prekybininkų krautuvėlės, nusikaltusius miesto svečius ar miestelėnus „priglausdavo“ gotikiniuose požemiuose įrengtas kalėjimas, o šalia esančioje aikštėje skelbdavo nuosprendžius ir vykdėdavo bausmes nusidėjėliams.

Dabartinė Vilniaus rotušė – vienas svarbiausių Lauryno Gucevičiaus sukurtų klasicizmo epochos

Perlis Vaisieta ir Ginvilė Vaisietaitė

Esu dėkingas visiems kolegoms, kurie prisidėjo išleidžiant istorines knygas „Lietuvos bajorai – Vasario 16-osios Akto signatarai“ ir I. J. Kra-

Atkelta iš 2 psl.

architektūros paminklų Lietuvos sostinėje. Galbūt ne visi žinome, kad 1785 m. Rotušėje pradėjo veiklą Vilniaus miesto teatras. Čia buvo rodomi dramos spektakliai, operos ir muzikiniai pasirodymai, sukurti to meto žymių atlikėjų ir kompozitorių. 1848 m. Rotušėje įvyko vienos žymiausių Stanislovo Moniuško operos „Halka“ premjera, kuriai dirigavo pats kompozitorius, o 1906 m. Rotušės teatre suvaidintas pirmasis lietuviškas spektaklis – Marcelino Šikšnio tragedija „Pilėnų kunigaikštis“. Miesto teatras Vilniaus rotušėje veikė beveik 140 metų ir savo veiklą baigė tik 1924 m.

Taip istoriškai susiklostė, kad Vilniaus rotušėje, mūsų sostinės istorinio senamiesčio širdyje, šiandien natūraliai pulsuoja miesto kultūrinis, visuomeninis ir politinis gyvenimas. Čia vyksta civilinių santuokų ceremonijos, tarptautinės verslo ir mokslo konferencijos, klasikinės muzikos ar džiazo koncertai, organizuojamos meno parodos, vyksta vasaros festivaliai.

Klausiate, iš ko mokausi, dirbdamas šį darbą? Manau, svarbiausias mokytojas – pažinimo medis. Privalai su pagarba, dėmesingumu ir atsakomybe atlikti namų darbus, prisiliesdamas prie unikalios istorinio objekto. Čia ypač svarbu išsaugoti, puoselėti architektūrinį paveldą ir kultūrinę dvasią, o tik tada kurti. Tam, kad nepadaryti klaidų, pirmiausia privalai komunikuoti, skaityti, domėtis. Vertinu kaip neįkainojamą patirtį, kad kažkada teko dalyvauti vienoje darbo grupėje, atkuriant Vilniaus miesto istorinius simbolius – vėliavą, herbą, Mero regalijas, galiausiai inicijuoti pačios Rotušės, kaip institucijos sugrąžinimą Vilniaus savivaldybei. Ačiū už šią patirtį. Esu dėkingas visiems kūrybinių sąjungų ir kūrėjų organizacijų atstovams, su kuriais nuolat palaikome dialogą, generuojame naujas idėjas, nes tik komunikuodamas, išiklausydamas ir girdėdamas gali kurti, įdėti dalelytę savęs.

Šiai dienai išskirčiau keletą „inkliuzų“, kurie, mano vertinimu, galėtų tapti Vilniaus rotušės tradicija: tai – kasmetinis vasaros festivalis „Rotušės kolonada“, paverčiantis kas savaitę Rotušės aikštę skambancia gyvos muzikos erdve po vasaros dangumi. Atėityje, tikiuosi, galbūt prigis idėja organizuoti Vilniaus Magistrato dieną – juk būtent kovo 22-ąją Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Jogaila Vilniui suteikė Magdeburgo savivaldos teisę. Dar vienas ypatingas pasiekimas, už kurį esu dėkingas Vilniaus savivaldybei, – palaikytas sprendimas dėl naujo koncertinio fortepijono „Steinway“ įsigijimo. Šiandien garbiausios pasaulio muzikos žvaigždės turi motyvaciją koncertuoti Rotušės Didžiojoje salėje.

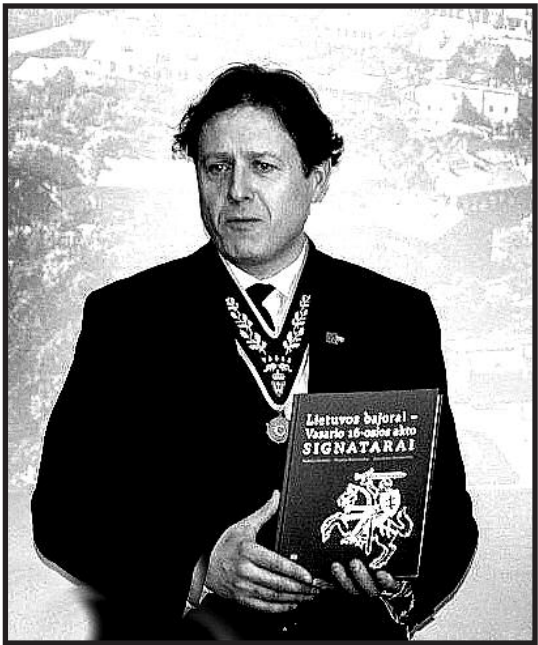
O kasdienybė visada prasideda nuo pirmo žvilgsnio į Rotušės centrinių fasadą su besiplaikstančiomis vėliavomis, nuo darbų planavimo, pokalbio su kolegomis apie praėjusią dieną ar artėjančius renginius. Dar – susitikimai su menininkais dėl naujų projektų.

Iš naujų planų išskirčiau netrukus prasidėsiantį visos Rotušės tvarkybos ir remonto etapą, kuris tęsis apie metus. Atsinaujinusi ir išgražėjusi Rotušė turės dar aktyviau, dar skambiau kviešti į svečius. Ne veltui mūsų šūkis, už-

rašytas ant paradinių durų stiklo, trumpas ir svetingas: „Susitikime Rotušėje!“

Kovo 11-ąją už aktyvią visuomeninę-pilietinę veiklą Jus pagerbė I-ojo laipsnio medaliu „Už nuopelnus Vilniui ir Tautai“. Ką Jums reiškia šis apdovanojimas?

Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną man įteiktas apdovanojimas – pats prasmingiausias ir labiausiai įpareigojantis gyvenimo apdovanojimas. Jis man tarsi priesakas: „*Už Perloją ir visą Lietuvą*“, kuris užrašytas ant mano tėviškės – Perlojos bažnyčios skliauto ir kurį nuo mažų dienų man primindavo tėtis aktorius Tomas Vaisieta, palydėdamas į gyvenimo kelią. Šis įpareigojimas prilygsta antkapio akmeniui su iškaltu užrašu: „*Čia prasideda mano Tėvynė*“, ten, kur Perlojos smėlėtose kapinaitėse ilsisi mano seneliai.

Perlis Vaisieta pristato knygą apie Nepriklausomybės akto signatarus – bajorus. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos įrašas FB.

Apdovanojimas ypač vertingas, nes gautas nuo nevyriausybinių organizacijų – tarsi tautos balsas, reiškiantis ne tik pripažinimą, bet ir įpareigojimą niekada nesustoti: tęsti tėvų ir probočių darbus, nešti jų iškeltą vėliavą, kurios šlamėjimas primena, jog turime sąžiningai atlikti kasdienius darbus, saugoti tautinį paveldą, gimtąją kalbą, tradicijas ir papročius, puoselėti kultūrą ir istoriją.

Kaip Vaisietų šeimoje puoselėjamos bajoriškos tradicijos?

Yra sakoma: žmogus, nežinantis savo istorijos, išlieka vaiku. Turime, privalome išlaikyti ir puoselėti savo šaknis. Kadangi mano šeimoje kryžiuojasi dvi skirtingos bajoriškos šakos (h. *Syrokomla* ir h. *Leliwa*), už tą istorijos ir kultūros paveldą, manau, esame atsakingi dvigubai.

Iš mažų pastangų, nuo nedidelių pokyčių susideda esmė – gal todėl organizavome bendruomenės šventę savo sodyboje, iškėlėme gandalizdį į nu-džiūvusį šimtametį ažuolą, gal dėl to matėme prasmę ir prisidėjome prie idėjos pastatant paminklą Durbės mūšio įamžinimui Telšiuose, gal tiesiog todėl šiandien darome tai, kas kitiems atrodytų beprasmiška ar naivu.

Galiausiai tam, kad paliktume kažką prasmingo po savęs, žaviame Mai-ronio „Už Raseinių, ant Dubysos“ apdainuotame kampelyje pastatėme žemaitiško stiliaus, „džiazuojantį“ dvarėlį, sukūrėme dviejų herbų šeimos vėliavą, įprasminome savo būtį ten iškeldami tris vėliavas: Lietuvos istorinę, Žemaitijos ir savo šeimos. Lai jos šlamėdamos mūsų vaikams nuolatos primena, jog yra trys kartinės vertybės: Istorija, Kultūra, Šeima.

KĘSTUTIS NAVAKAS EILĖRAŠČIAI

Efoto.lt nuotr.

KELIAUJANTYS RUDENIU

klampoki lapus – vis daugiau tampa medžiuose vėjo
kaip kaustytos kojos atkaukšintys kuokštais lašai
ak eikim abu nes draugai su mumis nebespėjo
mes du – tai nedaug – bet tai niekad nebus per mažai

ak raski mane pasislėpusį tarp savo pirštų
paklauski iš kur tiktai niekad neklausk ar ilgam
nes laikas mūs klausos geriau jis kažko neišgirstų
štai tavo žvaigždė tiktai niekad neklausk manęs – kam

keliaukim tolyn kur kelrodžiai kelio nežino
kol auštantis rytas į priemiesčius mus užrašys
ten rasim draugus kurie duos mums pastogę ir vyno
ir suksis dangus ir braškės jo stiklinė ašis

ant dalgių parimę stovės mūs muziejinės mirtys
ir simbolius plėšys nuo savo apsiaustų žyniai
ir šaudys šampanas ir šūviais mūs trokštančius girdys
išgąsdinti šūvių ant lūpų virpės bučiniai

kas liko iš tų atminčių fotografijų miestų
kur nuo kūdikystės žymėjosi mūsų žymes
kita jau šviesa bet keliaukime kas mums bešviestų
mes du – tai nedaug – bet tai viskas ką turime mes

ak eikim kartu nors praeis mumyse mūsų dienos
nors viskas išnyks tarsi vėjas paklydęs plaukuos
bet šalta nebus nes dar šildys tavoji žvaigždė mus
kol baigsis ruduo kol jo erdvę baltai užtinkuos

KAI LAŠŲ VIRBALAIS

kai lašų virbalais durs rugsėjis pro debesio dūmus
negražiąja puse atsigręš priartėjęs ruduo
atsidus kambariai kur kadaise uždarė po du mus
ir pernakt surūdys besinėsdamas saulę vanduo

apsiverks virš galvų pasimetę medinės gegutės
nuo sausai praneštų lyg peronai tuščių valandų
pažiūrėk mes dar čia bet jau baigias mūs jėgos menkutės
greit lyg tušas išblykšim ant popieriaus lapų baltų

svetimi tvenkiniai atsivers ant įšilusio šlyno
ir prasmegs jų dugnuos klampią naktį kertą traukiniai
ir Ninevija žlugs o virš smilkstančio graikų salyno
parašutais pakils Epikūras ir jo mokiniai

ir nukris į taures po žariją po ženklą po žarą
o žodynai suspurs pasipainioję tarp nebylių
Aleksandro kariuomenė kelsis iš ryto į karą
bet ginklų neberas tiktai debesis vietoj dramblių

iš valstybių neliks nei vardų nei žemėlapių – nieko!
emigrantų laivus mėnesiena po jūras blaškys
susiradę peilius mes ieškosime venose sniego
kol praloš mus ruduo ir žiema nusijuoks į akis

Romantizmo epochos pradžią Lietuvoje ir Lenkijoje ženklinti Adomo Mickevičiaus „Poezija“

Gidė Dalia prie K. Alchimavičiaus paveikslo „Milda“

Romantizmas kaip pilietinė/politinė pozicija

Astrida Petraitytė

Kaip žinia – o žinia juk bus pasiekusi ir užjūrius – spalio 5 d. visoje Lietuvoje vyko kultūrininkų streikas. Jau nuvertus ištis tik nekompetenciją demonstravusį kultūros ministrą, dabar jau – prieš Kultūros ministerijos patikėjimą Seimo valdančiosios koalicijos narei „Nemuno aušra“.

Streikas paradoksaliai, kaip kultūrininkams ir pritinka – muziejai, bibliotekos ir pan. tą sekmadienį ne užsidarė, priešingai – atsivėrė, pasiūlė ir nemokamai lankyti ekspozicijas... O 14 val. sutartinai – bent jau Vilniuje – (kone) visose kultūros institucijose, net gatvėje skambėjo M. K. Čiurlionio simfoninė poema „Jūra“, tai iš įrašo, tai ir gyvai atliekama.

Tokią protesto formą – Kultūros, Meno net demonstratyvų teigimą – pripažįstu (nepripažįstu daugelio kitų nugirstų, išvystų šios akcijos apraiškų – necenzūrinių ar tiesiog prasčiokiškų patyčių, skanduočių ir skundimosi užsienio šalių scenose – bet šįkart tik apie priimtą protesto formą).

Išsijungiau ir aš į šią Kultūros, Meno teigimo akciją.

Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (LNDM) padalinys Vilniaus paveikslų galerija pakvietė į 13-os valandos (t.y. valandą prieš visuotinį Čiurlionio klausymą) ekskursiją po parodą „Romantizmai“ (kuratorės: Aistė Bimbirytė, Gabija Kasparavičiūtė-Kaminskienė, Dalia Tarandaitė, Joana Vitkutė). Mus pasitiko muziejaus gidė Dalia, jau ir savo rūbu – ukrainietiška *vyšivanka* (*išsiuvinėjimas*) – liudijusi, kad kalba bus ne tik apie meną, bet ir apie pilietinę (gal ir politinę) laikyseną, istorijos sąsajas

su šiandiena (ji pasisakė ekskursijas ir ukrainiečiams vedusi).

Gidė atkreipė dėmesį, kad kuratorės parodą įvardijo daugiskaita – „Romantizmai“, taiga tai nėra tik romantizmo epochos pristatymas. Šiaip ar taip, atsispirta nuo tradicinės romantizmo sampratos: „Romantizmas (pranc. *romantisme*), literatūros ir meno kryptis, susiformavusi 18 a. pabaigoje – 19 a. pradžioje kaip priešprieša klasicizmo normatyvinei tradicijai ir Šviečiamojam amžiaus idėjoms. <...> pabrėžė asmenybės, subjektyvumo, iracionalumo, vaizduotės, jausmo reikšmę kūrybos procesui ir reiškinių vertinimui“ (www.vle.lt/Romantizmas buvusios LDK (ir Abiejų Tautų respublikos) teritorijoje, regis, kiek vėlino, tad ir parodos eksponatai apima XIX amžių, net šoktelint į XX pradžią (kuratorės kaip baigiamąją ribą įvardijo Pirmo pasaulinio karo pradžią).

Ekspoziciją pradeda informacinis stendas su Adomo Mickevičiaus epigrafu: „Be dvasios, be širdies – tai griaučių minios“ bei romantizmo Lenkijoje ir Lietuvoje atskaitos tašku tapusi knygelė – 1822 m. Vilniuje išleista debiutinė „Poezyje Adama Mickiewicza“... Gidė pažymėjo: poetas savo veikla Vilniuje liudijo, kad romantinis pakilimas nebuvo vien meno „jausmingumas“ – čia, buvusioje LDK/Dviejų Tautų respublikos teritorijoje, tapusioje carinės Rusijos valdomis, jis reiškėsi ir politiniu angažuotumu, laisvės siekiu. 1831-ųjų, 1863-ųjų metų Lenkijos ir Lietuvos sukilimai, siekiant išsivadavimo iš carinio pavergimo, irgi buvę romantiškojo sielos polėkio išraiška. Mickevičius, kaip žinia, priklausė studentišškai filomatų draugijai, draustai ir persekiotai; jis pats buvo įkalintas, galiausiai ištremtas. Mickevičiaus kūrybos motyvų nemaža visoje parodoje – dailininkai perteikė jo istorinių poemų herojus, epizodus (štai Mykolo Elvyro Andriolio iliustracijos „Konradui Valenrodui“ ir kt.). Taigi mūsų romantizmo pradžia –

lenkakalbė; gidė priminė tuomet tautinį tapatumą nebuvus vienareikšmį, juk Mickevičius savąjį apibrėžė: gente lithuanus, natione polonus. Bet tuo įsitikiname ir lietuviškosios tapatybės teigimą radusis: ir Simono Daukanto, pirmosios istorijos lietuvių kalba autoriaus, portretas (Mickevičiaus portreto kaimynystė) kabo, ir jo knyga „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ eksponuojama.

Eidami iš salės į salę, turėjome progos susipažinti su teminiais parodos skyriais.

Štai portretų salė „Epochos žmogus“. Vizualiaime mene, sakyta, nesireiškė vientisas (romantizmo epochos) stilius, vis dėlto pažymėta: portretai šiltėja, regime ir vaikų veidelius, esama rytietiškų bei kitokių „romantiškų“ motyvų. Mūsų gidė ilgiau stabtelėjo prie nežinomo dailininko paveikslo – „Vyras su Slucko juosta“. Sakyta: pralaimėjus 1831 m. sukilimą, caras Lietuvos ir Lenkijos bajorams uždraudė nešioti kontušą (tai savito kirpimo Abiejų Tautų Respublikos didikų viršutinis drabužis), o kartu ir vadinamąją Slucko juostą prie jo, tad juostos dėvėjimas tapo tolygus politinei deklaracijai.

Šioje salėje eksponuojamos ir „tikros“, ne viename moters portrete regimos „kvarbatkuotos“ kepuraitės, t.y. jų replikos, kurias galima pasimatuoti (į šį pasiūlymą, sakyta, ypač entuziastingai atsiliepia vaikų ekskursijos).

Salėje „Praeitį kaip įkvėpimo šaltinį“ tarsi iliustruojamas mūsų gidės teiginys apie romantizmui būdingą didingos praeities mitologizavimą jį lydinčią nostalgiją, ilgesį. Akį, žinoma, traukė nemenkų gabaritų Kazimiero Alchimavičiaus paveikalas „Milda“ – lietuviškoji meilės deivė išgąsdinta audringų gamtos stichijų... Regėjome ir Vilniaus įkūrimo legendą, ir didingą Pilėnų tragediją, ir Emilijos Plateytės portretą...

Nukelta į 8 psl.

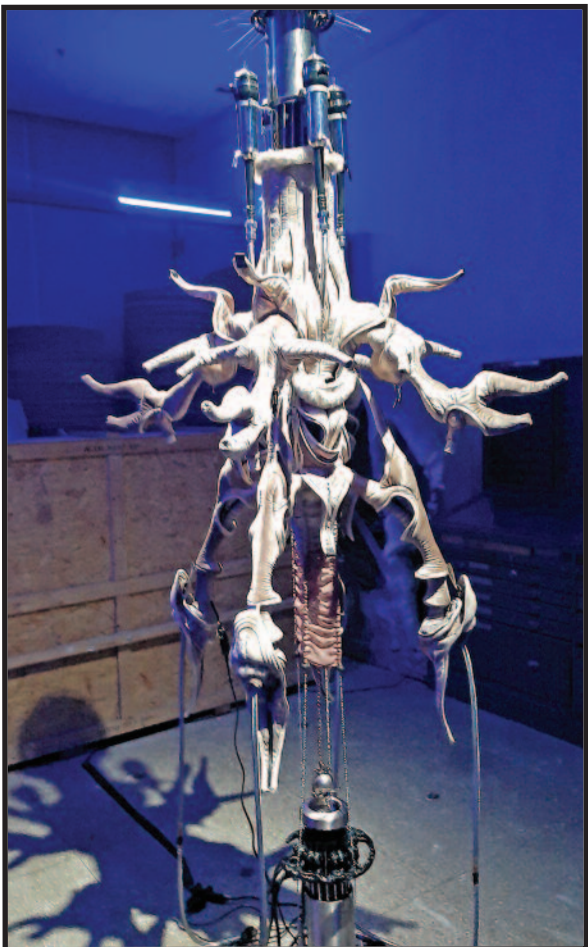

V. Majeranovskis. Pilėnų kunigaikščio Margirio mirtis

Kaklo papuošalas – gedulo aksesuaras, XIX a. vid.

A. Petraitytės nuotraukos

„Pamėklių giesmės“ praplečia muziejaus galimybių ribas.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

„Pamėklių giesmės“ sujungė M. K. Čiurlionį ir šiuolaikinį meną

Algis Vaškevičius

Kauno paveikslų galerijoje veikia šiuolaikinio meno paroda „Pamėklių giesmės“, kuri yra įkvėpta pelnytai Lietuvos genijumi vadinamo M. K. Čiurlionio vizijų. Tai AUDROS festivalio ir Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus bendra paroda, skirta aktualizuoti ir iš naujo interpretuoti garsiausio Lietuvos menininko M. K. Čiurlionio kūrybą tarpdisciplininio meno, performanso ir šiuolaikinės muzikos kontekste.

Pasitelkiant trijų Čiurlionio kūryboje atsivėriančių pasaulių – vizualinės muzikos, gamtos, folkloro ir mitologijos bei futurizmo ir kosmoso – temas, paroda kviečia tyrinėti, kaip šios idėjos rezonuoja šiandien. Anot parodos rengėjų, čia Čiurlionio figūra iš vienišio genijaus transformuojasi į gyvą susitikimo erdvę, kurioje jo vizijos susilieja su šiuolaikinių menininkų darbais, pratęsiančiais, perkuriančiais ir kvestionuojančiais jo kūrybos palikimą. Ekspozicija pristato 30 menininkų iš Brazilijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Graikijos, Austrijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos bei Lietuvos.

Parodos rengėjai teigia, kad „Pamėklių giesmės“ – tai ilgų tyrinėjimų ir derybų proceso rezultatas, kuris apžvelgia Čiurlionio interesus, įskaitant sinesteziją, gamtą, folklorą, mitologiją, futurizmą ir kosmologiją. Ši paroda taip pat žvelgia ir į muziejaus galimybių ribas, architektūros potencialą ir į tai, kaip emocijas, kilusias reivo metu, perteikti šiuolaikinio meno kalba.

Parodos pavadinimas reiškia ritmišką judėjimą per skirtingas disciplinas ir skirtingus pasaulius, ku-

rie susiduria šioje parodoje. Tai techno ritmas, kuris yra sulėtintas, ištemptas ir kuriame susilieja 30-ies menininkų ir modernistinės Kauno paveikslų galerijos architektūros vizualiniai kodai.

„Audra“ yra dingęs Mikalojaus Konstantino Čiurlionio šešių paveikslų ciklas. Pirmą kartą jis buvo eksponuotas 1904-aisiais Varšuvos dailės mokyklos parodoje. Visi šeši paveiksai vaizduoja gamtos stichiją. Visi jie juodos ir baltos spalvų, su daugybe pilkumos atspalvių. Tokia gama esą tik dar labiau išryškino audrą, turinčią galių paveikti ne tik materialųjį pasaulį, bet ir žmogaus vidų. Kaip būdinga visai talentingojo menininko kūrybai, šis ciklas taip pat gali būti įvairiai interpretuojamas.

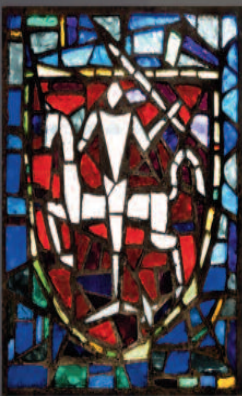
Šiemet švenčiant 150-ąsias M. K. Čiurlionio gimimo metines, šis menininkas į Kauną sugrįžo tokia atmosferiška, Kauno paveikslų galerijos erdves transformuojančia tarpdisciplininė paroda. Pasitelkiant sudėtingus architektūrinius sprendimus bei išmaniai aplinką formuojant šviesa, „Išora x Lozuraitytė“ studijos dėka galerija atvėrė ir anksčiau nematytas galerijos erdves.

Trijuose Kauno paveikslų galerijos aukštuose įsikūrė instaliacijos, videomenas, tapybos darbai, šiuolaikinė elektroninė kultūra, šviesos bei garso patirtys. Parodos architektai Petras Išora ir Ona Lozuraitytė ėmėsi sudėtingo uždavinio – seniai remonto nemačiusią, šiuolaikinio lankytojo poreikiams nepritaikytą (bet tuo ir žavingą) galeriją jos nerekonstruojant pavertė scena šiuolaikinio meno autoriams, nuo prieš daugiau nei šimtą metų kūręsio Čiurlionio vizijų atsispyrusių kuratorių pasakojimams, kūrinių dialogams ir garso bei vaizdo santykiams.

Nukelta į 8 psl.

Join the Balzekas Museum of Lithuanian Culture in celebrating 150 years of the genius of Lithuanian composer, artist M.K. Čiurlionis!

SAVE THE DATE!

Sunday, Oct. 26, 2025 at 2 PM for
**VISIONARIES & TRAILBLAZERS
FROM ČIURLIONIS TO MESSIAEN**

A concert by pianist **Gabrielius Alekna**
at historic **Ganz Hall, 430 S. Michigan Ave. Chicago IL 60605**

Event co-sponsor: the Lithuanian American Community Cultural Council

This program are made possible with partial support of the Illinois Arts Council, the City of Chicago Dept. of Culture and Special Events through CityArts, and the members and private donors of the Balzekas Museum.

Miko Suraučiaus legenda

Adomo Liutkevičiaus dokumentiniame filme „Rokeris iš miškų“

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Kaip gimė sumanymas kurti šį filmą. Miko Suraučiaus asmenybe ir jo muzika Adomas Liutkevičius susidomėjo aptikęs jo grupės „Plius Minus“ dainų. Adomo mama (buvusi žurnalistė, rašytoja ir leidėja) Inga Liutkevičienė per filmo premjerą Skalvijos kino centre prisimena, kad nežinodama adreso, parašė laišką tiesiog: *Mikui Suraučiui, Filharmonija*, kad jai atsakytų, tiksliau, apgintų, nes Panevėžio mokyklos administracija ją, tuomet jau pagarsėjusią literatę, buvo išsikvietusi „ant kilimėlio“ pasiaiškinti, kodėl per M. Suraučiaus koncertą mokiniai pašoko iš vietų ir ėmė *neadekvačiai elgtis*: sukti ratu švarkelius.

Sūnui netikėtai atradus Miko muziką, Inga pamane: kodėl gi nepabandžius tapti filmo prodiuserė, o vyrą Algį *įveiklinti* operatoriumi. Taip susibūrė filmo kūrybinė grupė – režisierius ir montažo režisierius Adomas Liutkevičius (dokumentikos bazė), prodiuserė Inga Liutkevičienė (*Mažoji leidykla*), operatorius Algis Liutkevičius.

Šeima kuria filmą apie šeimą. Susipažinus su Suraučių šeima, Miku ir Irena Ašakaite (buvusi grupės smuikininkė, solistė ir režisierė), filmas išibėgėjo. Miko, Irenos, jų jaunystės draugų ir grupės narių nufilmuotus pasakojimus iliustravo fotografijos, to laikmečio dokumentiniai kadrai iš archyvų, šeimos nuotraukos ir fantastiški Lietuvos gamtos vaizdai.

Bigbito ir roko Lietuvoje pradininkas. „*Gyvenau be laikrodžio kaip vargšas. / Gyvenau be laikrodžio kaip Dievas. / Buvo mano naktys, buvo mano dienos.*“ Ši daina geriausiai nusako Miko Suraučiaus charizmą, maištingą būdą, drąsią prigimtį. Toks jis ir dabar.

Po filmo seanso „Skalvijos“ kino centre. Iš kairės: Irena Ašakaite, Mikas Suraučius, prodiuserė Inga Liutkevičienė ir režisierius Adomas Liutkevičius

Mikas jaunatviškas ir šiandien: rokeris, važinėjantis Druskininkų gatvėmis šanchajišku skuteriu, papuoštu Ukrainos vėliavėle (tokiu kadru prasideda filmas). Jo stilius toks pat kaip jaunystėje – odinės kelnės, džinsinis švarkelis ir talismanas ant kaklo – vis tas pats pakabučių rinkinys (smuiko raktelis, Zodiako ir kraujo grupės ženklai, pakabutis iš Izraelio, USB atmintukas).

Energija trykštantis lyderis, kūręs grupes. Muzikinis M. Suraučiaus kelias prasidėjo Druskininkų mokykloje: jaunuolis Mikas su bendraminčiais pradėjo groti bigbitą (angl. *big beat*) įkurdamas pirmąją Lietuvoje jo grupę. Tokio lygio technikos anuomet Lietuvoje nebuvo, teko eksperimentuoti: tobulinti gitaras (pritaisydavo prie jų stygas iš senų fortepijonų (gergždėjo, bet jau buvo panašiau), patys siuvisi *klišiines* kelnės.

„Mums jau buvo atsibodusi ta estraducha, norėjosi kurti kitaip, atrodyti kitaip“, – anuos metus prisimena M. Suraučius. „Plius minus“ koncertinės programos savo scenografija ir kostiumais priminė spektaklius

(pvz., psichodelinė roko oratorija „Velnių malūnas“). Muzikines programas ir atlikėjų stilių kūrė tuo metu jau estrados režisūrą baigusi Irena Ašakaite. Filme pasisako ir buvusi dainininkė Jūratė Valiukonytė-Noethen (su vyru buvo atvykusi ir į premjerą *Skalvijoje*), kuri tvirtina, kad net tada, *pro geležinę uždangą*, į Lietuvą įvairiais būdais prasišverbdavo muzikos, mados naujienos.

Kuklus maištininkas, nebijantis pasišaipyti iš savęs. Save koncertuose Mikas pristatydavo kaip Sūris Mikaučius (jį taip kadaise pavadinęs legendinis kolega Vytautas Kernagis: (jiedu kartu grojo „Kabarete tarp girnų“, o dainą „Kaip gražu miške“ V. Kernagiui pasiūlė būtent Mikas.) Muzikos keliai M. Suraučių buvo suvedę ir su dainininku Stasiu Povilaičiu, Teisučiu Makačinu.

Kino turas po visą Lietuvą. Filmas apsuoko turą po Lietuvos kino teatrus: rodytas Vilniuje (*Forum Cinenamas* ir *Skalvijoje*), Kaune, Druskininkuose, Panevėžyje, Marijampolėje, Klaipėdoje, Šiauliuose.

Dokumentinio filmo „Galva“ premjera

Apie žmogaus galimybes ir atsivėrimus mirties akivaizdoje

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Filmas „Galva“ – ne pramoginis, kai kam gali pasirodyti per sunkus, tačiau labai reikalingas, kupinas šviesos ir išminties. Dažnam tenka slaugyti nepagydomai sergantį artimą, kone kiekvienoje šeimoje yra sergančių vėžiu artimųjų. Yra kelios *išeinančiųjų* psichinės būklės stadijos: nuo pykčio (kodėl man tokia dalia) – iki susitaikymo. O mirtis vis viena visiems ateis. Tad nereikia jos bijoti, su ja reikia tartis (kad dar spėtum dar ką nuveikti), susidraugauti. Manau, tokia ir yra pagrindinė šio filmo idėja.

Specialus premjerinis režisierės Giedrės Genevičiūtės dokumentinio filmo „Galva“ seansas įvyko spalio 6 dieną. Skirtas kviestiniams svečiams, draugams, hospiso savanoriams. Filmą išėjo prieš pasaulinę hospisų ir paliatyviosios pagalbos dieną (spalio 11-ąją). Filmą kurti režisierę paskatino savanoriaujančio hospise Lino Ryškaus *Facebooke* pasidalinta istorija prieš pat Kalėdas apie paralyžiuotą Martyną Šorį.

Filme pasakojama apie Palaimintojo kunigo Mykolo Sopočkos hospise slaugomą neįprastos praeities žmogų (gabus moksleivis pabėga iš namų, nori būti laisvas kaip paukštis, kaip Keruako „Kelyje“ herojus: nakvoja pas draugus, laiptinėse, rūsiuose, valkatauja, klajoja po pasaulį, pramoksta kalbų, alkoholis, narkotikai, vėliau – utėlėti nakvynės namai, mediniai gultai be patalų. Toks gyvenimo būdas susargdina, o diagnozė negailestinga: šoninė amiotrofinė sklerozė (kai esi visiškai neveiklus fiziškai, bet psichiškai įgalus, sąmoningas). Tada kabinimasis į gyvenimą iš naujo: anoniminių alkoholikų klubas, tikėjimas, maldos, vienuolynas, ligoninė... Martynas tegalėjo valdyti savo akis – tačiau sugebėjo išmokyti žvilgsniu žymėti raides, kurias dėlioiant vieną po kito bendraudavo kompiuteriu ir balsu.

Kiek kančios turėjo būti jo gyvenime, jei net hospise jam buvo geriau. Savanoriauti į hospisą Linas Ryškus (metęs pramogų verslą) atėjo ieškodamas gyvenimo prasmės. Jis raidė po raidės (kurias Martynas pažymėdavo įžiebdamo akimis ekrane) užrašė neįprastai spalvingą jo gyvenimo laisvės istoriją: kaip bėgdavo iš namų paauglystėje, romantiškai valkataudavo gatvėse, kaip Ispanijos automobilių aikštelėje nuomojo jų stovėjimo vietas, apie labai juodą, netipišką gyvenimą su visom priklausomybėm. Tai buvo žmogus, *kuris nesiekė įsitvirtinti su materialinėm gerovėm*, sako Linas.

Nukelta į 8 psl.

Filmo herojės Danutė Pelėchaitė ir Danutė Žukauskienė.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Povilo Višinskio gijos Martos Zauniūtės veikime (3)

Astrida Petraitytė

Pabaiga. Pradžia 2025 m. spalio 4 d.
„Kultūroje“

1905-ieji... Marta tarsi paštininkė – vienus paketus turi priimti, kitus išsiųsti, prieš tai juk ir pakavimui nemažai triūso įdėjusi, laiko sugaišusi. Štai atėjo Višinskio su bendražygiais šviežiai Vilniuje įsteigtos „Šviesos“ knygos, kurias apsiėmė pardavinėti, o štai jau kitų metų kalendorių Vilniun turėjo priruošti... Višinskiui nutarė dailią kortikę – su Tilžės vaizdu nusiųsti, pranešdama, kad ir išsiuntusi, ir gavusi, žinoma, už pardavimus perves pinigų.

Višinskis pranešė Martai apie Lietuvos demokratijos partijos sutvertą „Kovos Iždą“, iš kurio įplaukų būtų demokratinė ir anticarinė agitacija vedama; iš pradžių raginęs ją tas lėšas tvarkyti, paskiau atšaukė – susitvarkysia, tik ataskaitas „Varpe“ reiks skelbti. Bet koks ir skaudumas, ir piktnus buvo Martai patirti, kad Otto Mauderode, iš „Varpo“ ir kitų leidinių nestriukai užsidirbas, ją Višinskiui apšnekėjęs – pageidaudamas, kad tiesiai į jį būtų kreipiamasi, parašęs – apie ją! – Tilžėje esąs, „tūlas tarpininkas, kurs nieko nedirbdamas, iš kitų žmonių skatikų mintą“... Ji nieko nedirbanti! O dėl ko dar pernai Višinskis siūlė jai talkininką pasiimti, žadėdamas, kad ir jam bus kiek mokama – mat ji pernelyg darbais apsikrovusi, o kai tik nors trumpam išvyksta, ekspedicijos ir kiti reikalai užgaišta?!

Rugsėjį Višinskis Martai pranešė apie mielai jiems talkinsiančią iš Eitkūnų išsiunčiant, Eikūnuose paimant korespondenciją panelę Oną; jai turinti adresuoti: „Fraulein Anna Schmidt. Eidkunnen Postlage“. Patyrė, kad ta „Fraulein“ – Višinskio žmonelės sesuo Ona Mikuckaitė, išikūrusi Kybartuose, ten mokytojaujanti, turinti Grenzkartę, tad, sieną perėjusi, jau Prūsų pusėj be vargo pašte laiškus kaip Anna Schmidt paimanti ir išsiunčiant.

Ir rugsėjo pradžioj užsiprašęs visų „Varpo“ bei „Ūkininko“ redakcijos leistųjų knygelių, Povilas nurodė – o kaip kitaip galėtų būti: „Siųsdama Tamsta paimk iš mūsų nuo visų knygelių %, kurį imi Tamsta savo knygynui už tarpininkavimą“. Daugelio užsakytųjų veikalo ir po kelis šimtus Marta galėjo supakuoti, gi dauguma iš to keliasdešimties pavadinimų sąrašo nedidelės, kuo įvairiausios – ir ūkiški patarimai („Apie mėsą“, „Kaip reikia kiaules auginti“), ir istorijos ar bendrą kultūrinį supratimą plečiančios („Trumpa senovės Lietuvių istorija“ ar „Dokumentas apie lotyniškas litaras lietuviškoj literatūroj“), o daugiausia tai dailioji literatūra, vis tų moteriškų – Žemaitės, Lazdynų Pelėdos...

Netrukus Povilas įgaliojo Martą rašyt padėką Amerikos lietuvių Revoliucijos Šelpimo Komitetui (taip saknat – Jonui Šliūpui) už jų Demokratų partijai atsiųstus 150 dolerių, parengtų apie tai ataskaitą „Varpui“. Žinoma, tai jos reikalas, bet nieks neturėtų stebėtis, kad kai ko laiku nesusėjanti, o dar ir neruota pasidaranti...

O su lapkričio niūruma dar niūresnes žinias iš Vilniaus Višinskis jai siuntė... O gal ne? Gal revoliucinį pakilimą prieš caro priespaudą liudija tieji maskoliškoj Lietuvoj kilę streikai, mitingai, prieš kuriuos kariuomenė ir ginklą naudojanti – esą ir užmuštų, ir sužeistų... Daugiausia mitingus rengiantys ir lietuvių ir lenkų socialdemokratai, bet, kaip pranešė Povilas, nedėlioj rengiamas LDP mitingas; jis pasižadėjo visus partijos susirinkimų nutarimus jai pranešinėti, štai dabar, be viso kito: „aiškinti principališkus mūsų klausimus per laikraščius“. Bet dar svarbiau: Višinskis dar su keliais Vilniaus gubernijos atstovais vyksta į Maskvą – į Visos Rusijos žemiečių suvažiavimą, gal pavyksią Lietuvos reikalus iškelti...

1906-ieji... Žinoma, Martą nudžiugo metų pradžioj iš Vilniaus gauta žinutė: Višinskis nurodė, kad „Žiburėlis“ siunčia 25 rb. Vandutei, ji prašoma tai įvykinti... Juk ir pati rūpinosi, kad būtų pagelbėta kėlėjime atsidiūrusio Kapsuko žmonelei Didžiulytei, gi

Pirmojo lietuviško vaidinimo „Amerika partyje“ organizatoriai ir vaidintojai. Povilas Višinskis stovi trečias iš dešinės

ir dukrelės neseniai susilaukusiai, mokslus Berne bent kol kas turėjusiai nutraukti (ak, kada ji pati pasiryš visas kasininkės-administratorės-ekspeditorės-korektorės ir visokių reikalų tarpininkės, išpareigojimus padėti į šalį – te kiti rūpinas, ir imtis rimtų mokslų?..)

O kovui baigiantis, Tilžėje pasirodė ir pats Povilas Višinskis – tik pakeliui į Šveicariją, mat galiausiai turėjo nusileist gydytojo raginimui, kad reikia vykti į kurortą, rimtai gydytis (o dar metų pradžioj buvo jai parašęs laiškelį: gal Šveicarijos neprisirėiks, darbo daugybė). Kaip jai rūpėjo šitą rašto darbininką, idėjos bendražygį kuo geriau priimti, jo negalingam kūnui reikalingo atilsio suteikti – o dvasią išlikus stiprią galėjo regėti! Jau buvo ir tamsu – gi kone devinta vakaro – kai sutiko jį, išlipantį iš traukinio, nublyškusi, bet švytintį. Prisakė valizą kol kas stotyje palikti – pasirūpinsianti, kad ryt būtų jam pristatyta. Buvo užsakiusi jam nakvynę, bet pirmiausia parsivedė pas save, vakarienei patiekė kiaušinių, išvirė arbatos, ir kai jau mielas tautietis buvo pasistiprinęs bei atsipūtęs, nulydėjo pas prietelką, svečiams turinčią atskirą kambarį. Bet ir čia iškart svečio nepaliko – šeiminkams ans tik svetimas žmogus; dar pakūrė pečių, gi negali palikti pasiligojusio išalusiame kambaryje, po to gerai supurtė patalus. Jau susiruošęs atsisveikinti – ir vidurnaktis stojos – Povilas kone kaltai šypsodamasis ištare: „Man ir gailu tamstos, kad taip turėjai rūpintis...“ Bet tuoj nelyg vaikas, pačiupinėjęs paklotą patalą – rasi, namie menkliau apsikloja, pasidžiaugė: „Šianakt pūkų pataluos miego-siu!“

Marta, žinoma, džiaugėsi Povilą nutarus nutarė užtrukti Tilžėje, tvarkyti leidybinius reikalus, nors „Varpas“, kaip savo reikalą atlikęs, jau panaikintas... Bet juk Tilžėn Višinskis buvo atsiuntęs bent kelis rankraščius, ir Žemaitę, ir Petkevičaitę-Bitę norėjo išleisti... Bet, ak, gavos ne į gera – jau po kelių dienų jis užėjo pas Martą dar smarkiau kosėdamas, mat vėjas perpūtęs, pasisakė nebegalįs gaišti, sės į traukinį, keliaus Šveicarijon, tik norįs žadėtų paskolinti iš Iždo markių... Kitą dieną ji ir pinigus įdavė, ir stotin palydėjo. Neramu buvo dėl to pasisventėlio, Kudirkai pasimirus stojusio jo vieton – lietuviybės šauklio, raštų darbininko...

O netrukus liūdno žinios apie Višinskio sveikatą Martą pasiekė iš Berlyno – ten nabagas išlipo, pajutęs reikalą pailsėt, prieš tolesnę kelionę Šveicarijon. Ji galėjo guostis, kad Berlyne veterinariją studijuojąs brolelis Endrius storojas dėl godotino tautiečio. Ir Bortkevičienė parašė dėl Povilo sveikatos susirūpinusi, pavedė nors šimtą rublių iš Kankinių išdo

jam pasiųsti. Sulaukė Endriaus laiškučio: „Sesele! P. Višinskis negali pats rašyti, jam nevalia pasijudinti ir todėl mane prašė, kad jam 200 markių atsiųstum“. Endrius užbaigė tuokart viltingai – sveikata besitaisanti, dar kokią nedėlią reiks pagulėti... O pažįstamą gydytoją jam pakvietusi Veronika Janulaitytė, pati Berlyne mediciną studijuojanti (va!- atsišaukė Martai, gal kiek ir pavydziai: ir moterys aukštų mokslų siekia, gali gydytojomis ir kuo nori, studijoms atsidėjusios, tapti!)

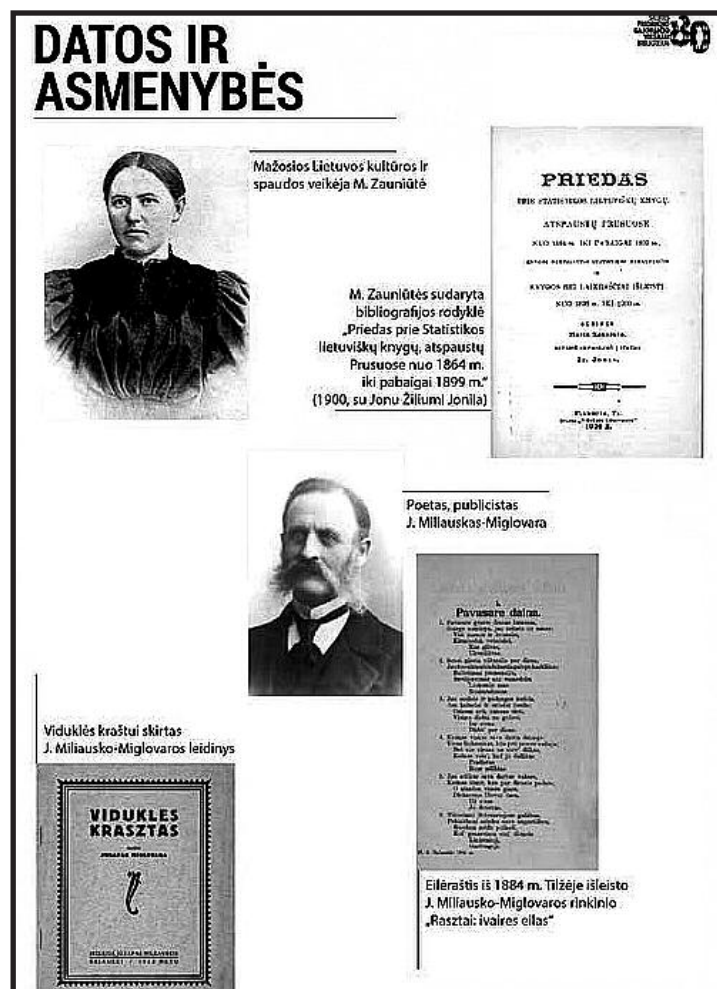
Bet kokia širdperša! Dar nebuvo spėjusi paruoštų pinigų Berlynan išsiųsti, kai balandžio 23-ąją atlekė Endriaus telegrama: „Visinski gestorben. Schicke telegraphisch 200 Mark“. Žinoma, tuoj pat nusiuntė iš Kankinių išdo, ne du – tris šimtus, galėjo numanyti, kiek dabar rūpesnių ir išlaidų, gi velionį Vilniun turi pargabenti! Liūdesys dar vieno lietuviybės veikėjo netekus jos širdį užgulė, tad negalėjo labai pykti ant brolio, nors tas nepada-

rė visko kaip priklausytų – tuoj ir parašė abejodamas, ar neiškils kokio nesmagumo, kad nepaėmė už tuos pinigus kvito iš Juzefos Višinskienės, kuri spėjo su dviejų mėnesių dukrele ant rankų kone paskutinę dieną atkakti, dar Povilas tarsi nušvitęs, tik naktį prasidėjusi agonija... Bet juk pinigų Višinskienei įduodant buvo greta ir kitų, mačiusių...

Į Povilo laidotuves Vilniun nepribuvo, bet netrukus ton apdainuotojon Lietuvos kunigaikščių sostinėn nuvyko.

* *Autorė dėkoja Lietuvių literatūros ir tautosakos bibliotekos rankraščių skyriaus vadovui Virginijui Gasiliūnui už talkinimą susipažįstant su šio fondo dokumentais, taip – už galimybę publikuoti čia pateiktą atvir laišką.*

** *Tarp leidinių, pateikiančių P. Višinskio ir M. Zauniūtės bendradarbiavimo faktus, vienas reikšmingesnių: P. Višinskis. Raštai. – Surinko A. Sprindis. Spaudai paruošė ir redagavo A. Žirgulyš. – V.: Vaga, 1964.*

Rubrika „Datos ir asmenybės“, skirta Martos Zauniūtės ir Juozapo Miliausko-Miglovaros veiklai. Šilutės rajono savivaldybės F. Bajoraičio viešosios bibliotekos įrašas FB

Romantizmas kaip pilietinė/politinė pozicija

Atkelta iš 4 psl.

Apžiūrėjome ir istorinių artefaktų vitrinas, kur po stiklu eksponuojamos aprangos ir kitos detalės, paliudijančios – panašiai kaip Slucko juosta – simbolinį priešinimąsi caro diktatui, kai sukilimus numalšinus drausti net gedulo ženklai. Štai, pavyzdžiui, iš juodų karoliukų suvertas kaklo papuošalas, gedulo aksesuaras...

Katalikybės pagarbinimas galėjo taip pat išreikšti opoziciją Rusijos diegiamai „kultūrai“, jos stačiatikybei. Čia susitinkame ir su mūsų dailės klasikais: štai Vinco Slendzinskio „Šv. Kazimieras“, štai Kanuto Rusecko „Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslas“...

O dvaro gyvenimą perteikianti erdvė panėšėjo į saloną – ne tik paveikslai ant sienų, bet ir muzikos instrumentai salės vidury. Sakytą: po sukilimų būtent dvarai tapo kultūros židiniais, matyt, ne tik aukštosios, bet ir „populiariosios“ kultūros – mada irgi vaidino nemenką vaidmenį bent jau moterų gyvenime (štai visa serija pieštų kepuraičių modelių).

Parodą užbaigia skyrius „Susido-

M. K. Čiurlionio „Kapinių motyvas“

mėjimas liaudies menu“. Jame jau dominuoja lietuviškieji motyvai: štai Antano Jaroševičiaus „Lietuviško geležinio kryžiaus projektas“, štai Liudvi-

ko Kondratavičiaus „Lietuviška sodyba“ ir kt. Čia eksponuojamas M. K. Čiurlionio 1909-ųjų metų paveikslas „Kapinių motyvas“ paliudija kura-

tores praplėtus romantizmo (kaip epochos) ribas, bet jame regimi koplytstulpiai ištis išreiškia tautišką – lietuvišką – romantiškumą.

✱

Mes skubėjome užbaigti pažintį su XIX amžiaus romantizmu – mūsų laukė šiandienos romantiškasis ritualas – Čiurlionio „Jūra“ kaip protesto ženklas. Iš įrašo skambančios simfoninės poemos be mūsų, ekskursantų, klausėsi, matyt, tik LNDM darbuotojai su protesto simboliais rankose, tarp jų ir direktorius Arūnas Gelūnas. Jis, nuskambėjus muzikai, ištarrė: šiandien – Kultūros ir Meno diena, streikas, jei prisireiks, dar bus... Pirmoji šios deklaracijos dalis nudžiugino.

O parodą „Romantizmai“ Vilniaus paveikslų galerijoje galima apžiūrėti iki kitų metų sausio 11 d.

Dokumentinio filmo „Galva“ premjera

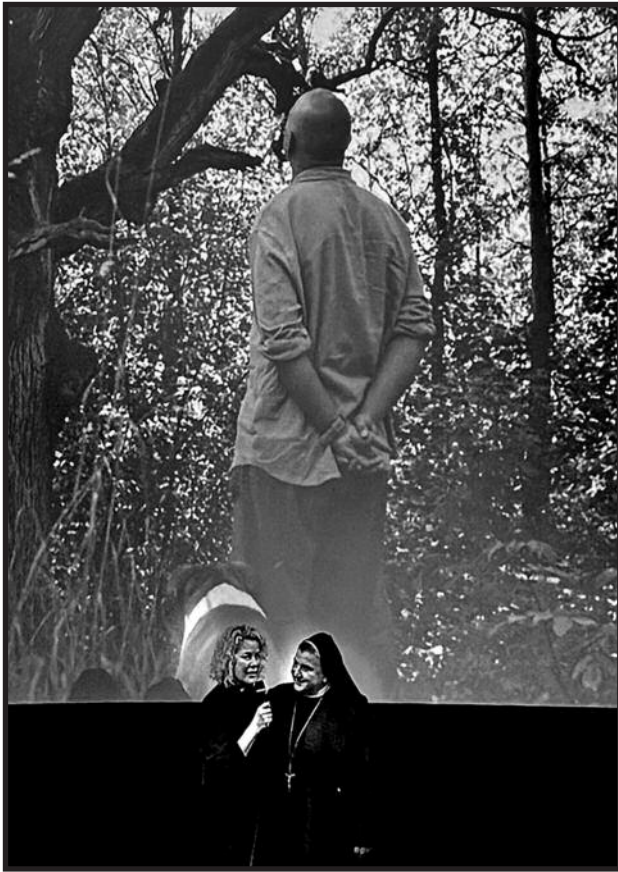
Atkelta iš 6 psl.

Žmogaus galimybės mirties akivaizdoje. Hospise žmogus vidutiniškai gyvena 14 dienų, o Martynas Šorys čia išgyveno 3,5 metų. Hospise po klajonių Martynas rado prasmę ir viltį. Būdamas tokios būklės jis sugebėjo sukurti verslą: paramos – labdaros fondą „Gyvenk šiandien“, kad padėtų tokia pat liga sergantiems kitiems. Jis padovanojo visą įrangą moteriai Kaune, kuri judina tik akis, kad galėtų bendrauti su savo dukromis.

Režisierė Giedrė iš pradžių norėjo filmą pavadinti „Be kūno“, Linas Ryškus prasitarė, kad iš savo užrašų kada nors parašys knygą apie šį nušvitusių žmogų ir pavadins ją „Galva“ ar „Žmogus galva“. Taigi filmo pavadinimas yra Lino, jis ir bendraauto-ris.

Netikėti atsivėrimai. Atsiranda ir kiti herojai – savanoriaujančios hospise dvi Danutės (logopedė Danutė Pelėchaitė ir masažuotoja ė), Martyną lankanti jo mama Birutė Šorienė. Abi Danutės į hospisą atėjo sąmoningai aukai, kad apmalšintų savąjį skausmą. Viena Danutė – dėl traumos nuo smurtaujančio tėčio ieškodama kelio per maldą. Kita Danutė – dėl artimojo netekties. Sakoma, skausmas vieni-ja. O geriausiai užsimiršti, kai padedi kitiems. Hospiso įkūrėja sesuo Michaela Rak po premjeros kalbėjo: „Žmogus nėra tai, ką jis turi, o tai, kas jis yra ir kuo dalinasi su kitais.“

Filmas apie empatiją. Pats hospisas yra nei tamsus, nei slegiantis. Pasaulis išryškina kūną, o hospisas – sielą. Mes tiek daug dėmesio skiriame savo kūnui – o ten sulieknėjęs žmogus prieš savo paskutinę kelionę. Filmą reikėtų rodyti mokyklose ir socialiniams darbuotojams. Filme daug juokaujama, tai kasdienybė. Kur daug skausmo, ten daug ir šviesos, į hospisą žmonės ateina su savo žaizdomis, ieškodami savęs.

Po filmo premjeros: režisierė Giedrė Genevičiūtė ir Palaimintojo kunigo Mykolo Sopočkos hospiso įkūrėja ir direktorė Michaela Rak. L. Vasiliauskaitės- Rožukienės nuotr.

Moteris, kurios dirba hospise, režisierė Giedrė vadina Šviesos karžygėmis: „Šios trys nuostabios moterys – gražios, šiltos, jautrios, kiekviena verta žurnalo viršelio. Jos susitiko pal. kun. Mykolo Sopočkos hospise. Danutė Pelėchaitė – pradžioje savanoriavo, dabar dirba klinikine logopede, Svetlana Gerasimovič, dirba vaikų hospise, ir savanorė masažistė Danutė Žukauskienė, kurios rankos mato geriau nei akys, nes yra beveik neregė. Šios moterys paskutines hospiso gyventojams skirtas gyvenimo dienas verčia pilnavertių gyvenimu su daug juoko, šilumos, atjautos ir; žinoma, atidžios slaugos. Jos paskutinius Martyno Šorio gyvenimo metus pavertė šviesia kelione. Jūs esate Šviesos karžygės – lenkiu prieš Jus galvą. Esu be proto dėkinga likimui, kad galėjau Jus pažinti.“

„Pamėklių giesmės“ sujungė M. K. Čiurlionį ir šiuolaikinį meną

Atkelta iš 5 psl.

„Čiurlionis siurbė naujas technologijas, buvo labai novatoriškas, stebėjo, kas vyksta meno lauke. Kauno paveikslų galerijoje vykianti paroda yra atmosferinė, joje Čiurlionį labiau jaučiame per pojūčius, o ne per simbolius, objektus, išmąstytas temas. Kūrėjai čia šneka apie bendražmogiškus dalykus, kurie buvo artimi Čiurlionio aplinkoje“, – sakė M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorės pavaduotoja D. Kamarauskienė.

Anot kuratorių, pagrindinės ekspozicijoje išryškinamos temos – vaizdinė muzika, gamta ir mitologija, futurizmas ir kosmosas. Kauno paveikslų galerijoje parodytas ir eksperimentinis elektroninio performanso projektas „Fitness“, jungiantis judesį, garsą ir postmodernią estetiką į intensyvias patirtis. Į Lietuvą jis atkeliavo iš JAV, Los Angeles ir tapo ritualu, tyrinėjančiu ryšį, transformaciją ir kolektyvines patirtis.

„Smagu, kad prie M. K. Čiurlionio galima prisiliesti įvairiais kampais, įvairiais momentais. Sąmoningai šią parodą patikėjome kuratoriui, kuris dirba su jauna menininkais tiek čia, tiek pasaulyje. Mums buvo svarbus ne tik lietuviškas kontekstas. Galvojome, kaip prie M. K. Čiurlionio prisiliesti žmogui, kuris jo niekada nežinojo ir, greičiausiai, niekada neištars jo vardo.“

Diskutavome su komanda, kad M. K. Čiurlionis turėjo labai daug temų ir atspalvių savo kūryboje. Jis išgyveno tiek būsenų! Nuo euforijos, laimės, vizijų, kad pasaulis bus šviesus, iki baidų išgyvenimų, neapykantos miestui, industrijos baimės, ilgesio gamtai. Tai milijonas temų, ir kiekvienoje parodoje mes rastume gabalėlį M. K. Čiurlionio“, – sakė D. Kamarauskienė.

Iš trijų dešimčių meno kūrinių – video darbų, skulptūrinių objektų, tapybos ir kt. – rimuojamas „Pamėklių giesmės“ jungiantis elementas yra gilų vandenyną, o gal dangų artėjant nakčiai, menanti mėlyna šviesa (dizaineris Adomas Kaikaris). Išėjus į pagrindinę parodų erdvę dėmesys išsyk krypta į pašalintas pertvaras ir dar nematytą laiptinę – tai, kas ilgus metus buvo „tik personalui“, eiliniam lankytojui neprieinama, o dabar drąsiai atveriamą ir, nenuopoliravus, užpildoma menu.

Muziejaus direktoriaus pavaduotoja Daina Kamarauskienė prisimena, kad jau prieš keletą metų Mykolo Žilinsko dailės galerijoje, kuri remontui uždaryta jau penkeri metai prasidėję „Audros“ eksperimentai darė įspūdį kaip šiuolaikiški ir profesionalūs. Ji tiki, kad tokios parodos ir tokie metodai atves į muziejų kitą žiūrovą, „kurio mes visą laiką geidžiam, laukiame, bet ne visą laiką sulaukiame.“

„Pamėklių giesmės“ Kauno paveikslų galerijoje veiks iki gruodžio 21 dienos.